

IV. Політика і бізнес

Тетяна Бевз

БІЗНЕС-ПАРТІЙНІ КОРПОРАЦІЇ І УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ПРАКТИКА

У статті розглядаються питання створення бізнес-партійних корпорацій, їх структура. Проаналізовано український досвід діяльності бізнес-партійних корпорацій. Показано взаємодію різних груп впливу.

Ключові слова: бізнес-партійні корпорації, лідерські партії, олігархія, бізнес-партії.

Tetiana Bevs Business party corporations and Ukrainian political practice *The article deals with the issue of party business corporations, their structure. Ukrainian experience of party business corporations is analyzed. Interaction between different groups is showed.*

Key words: business party corporation, leadership party, oligarchy, the business party.

Видатний дослідник еліт Р. Міхельс олігархізував будь-який вид організацій, керуючись тим, що кожна організація має керівництво, яке розпоряджається своїми підлеглими, займається розподілом коштів, цим самим перетворюючись на олігархів. **Олігархізація для нього** – це наслідок не психологічних якостей, а організаційних вимог. Учений сформував фундаментальний закон політичних партій – «Організація, яка породжує владу обраних над виборцями, владу мандатарів над мандатами, делегатів над делегуючими. Хто каже організація, той каже олігархія»[1].

Більшість з - понад 350 політичних партій, діючих в Україні, створені не за ідеологічними, а за бізнесовими інтересами, таким чином, партійне життя в Україні міцно пов'язане з наявністю олігархічних кланів, а партії часто відстоюють їхні інтереси [2]. У лексиконі сучасних політиків, засобах масової інформації поширеними стали категорії «бізнес-партійні корпорації», «бізнес-апостоли партій», «партійні спонсори», «гаманці партій», «більшість політичних партій – бізнес-структури», бізнесово-номенклатурні

партії, «бізнесово-корпоративні партії», «бізнес-партії», «партії-утриманки правлячих олігархів», «закриті акціонерні політичні товариства великого українського капіталу».

Нещодавно почали виокремлювати новий тип партій – «партії бізнес-фірми» (the business-firm party), серед яких виділяють два різновиди: використовуються структури вже існуючих комерційних компанії; нова і окрема організація, спеціально створена для конкретного політичного проекту.

Відповідно до теорії груп (А. Бентлі і Д. Трумена) великі економічні групи, які працюють на власний економічний інтерес, є основою політичного процесу. Основні державні інститути, такі як Президент, суд, законодавчий орган, є групами, діяльність яких пересікається з діяльністю інших груп. А державні інститути – це баланс інтересів різних груп, які пронизують все суспільство зверху донизу.

Згідно з «теорією обміну» Р. Солсбері «лідер (політичний підприємець) фінансує групу з метою отримання певних дивідендів. Відбувається своєрідний обмін послугами: члени групи задовольняють свої специфічні потреби, а політичний підприємець свої» [3, р. 1]. В українських реаліях політичні підприємці (олігархи) фінансують політичну партію, яка потім, потрапивши до влади, задовольняє інтереси свого «спонсора».

Політичні інститути використовувалися як інструмент задоволення потреб окремих осіб або як засіб лобіювання інтересів бізнес-груп. Партійна діяльність все більше почала набувати рис «політичного підприємництва», економічні правила гри імплементувалися у політичне поле. Політичні партії ставали товаром, який необхідно вигідно продати на виборах, а електорат перетворився на споживачів політичної продукції. Проте проникнення бізнес-груп у політику актуалізувало низку проблем, які потрібно було вирішувати в економічній сфері, зокрема, формування ринкової економіки, підприємництва тощо.

Концентрація основних структуроформуючих сфер економіки України під контролем декількох фінансово-промислових груп досягла критичного показника рівня олігархізації економіки і перевищила 70% [4]. 10 фінансово-політичних груп контролюють 80% економіки. Деякі галузі монополізовані на всі 100%. Структури, пов'язані з Р. Ахметовим, контролюють 100% експорту електроенергії, понад 70% ринку теплової енергетики, структури Д. Фірташа – 100%

титанової галузі та виробництва добрив [5]. Цей перелік можна продовжувати. У зв'язку з цим, зовсім не випадковим є й політичне домінування в Україні кланово-олігархічних груп. Особливістю можна вважати те, що кожен окремих олігарх – фактичний монополіст у певній галузі економіки. Ці тенденції сприяли тому, що реальною формою державного правління в Україні є олігархат*, а не парламентсько-президентська республіка.

Політичні партії створювалися і реєструвалися як організаційні структури, основна функція яких полягає в просуванні у владу або в збереженні у владі представників певних малих і великих бізнес-груп [6]. Партії стали структурами закритого типу. Більшість українських партій перетворилися на «додатки» до бізнес-структур і будувалися і функціонують за принципами бізнес-структур, оскільки їх лідери прийшли в політику з комерції і сприймають її як продовження і «дах» для бізнесу. Більша частина українських партій – це, власне, не партії, а «бізнес-політичні проекти» [7].

Українські партії – це організації, які живуть в логіці бізнесу, а не політики. Вони переходять від одних власників до інших – зливаються з більш сильними компаніями, як це відбувається у світі корпорацій [7]. Особливістю усіх без винятку українських політичних партій є те, що вони не представляють всі регіони країни та великі територіальні

* Олігархат – реальна форма державного правління в Україні (де-юре Україна – парламентсько-президентська республіка), коли влада належить закритому клубу власників великого капіталу – олігархам. Остаточна влада олігархів витворилася в Україні за часів президентства Кучми разом із завершенням великої приватизації. Олігархи здійснюють свою владу через фінансовані ними політичні партії та окремих політиків. Олігархічні групи в Україні мають регіональне походження – донецькі, харківські, дніпропетровські, київські та ін. Частина із них переросла регіональний рівень, поширивши свої інтереси на всю Україну (Р. Ахметов, І. Коломойський, брати Ігор та Григорій Суркіси, П. Порошенко, В. Новинський тощо), частина залишилася регіональними гравцями (О. Ярославський, С. Тарута тощо). Основні інтереси українських олігархів зосереджені навколо нафтогазового та вугільного ринку, електроенергетики, ЖКГ, металургії, хімічної промисловості. «Джентльменський набір» українського олігарха включає також наявність власного банку, футбольної команди та медіа-холдингу. Олігархи можуть здійснювати свою владу безпосередньо, обираючись депутатами (С. Львовичкін, Р. Ахметов, Ю. Іванюченко тощо) чи стаючи губернаторами (І. Коломойський, С. Тарута), або опосередковано – через «свої» партії і політпроекти (Див. детальн.: Романюк Р. Короткий політичний словник часів Незалежності. 24.08.2016 [Електронний ресурс] / Р. Романюк. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/08/24/7118522/>)

громади. З іншого боку, регіональна спеціалізація партій призводить до того, що всі політичні конфлікти мають не лише партійний, а й міжрегіональний характер.

Аналізуючи діяльність політичних партій наприкінці 1990 рр., З. Бжезінський зазначив, що партій в Україні ще немає, «а лише окремі клани^{*}, які сперечаються між собою за жирніші частини державного пирога» [8]. Власне, така тенденція зберігалася й усі наступні роки. Наприкінці 1990-х років у системі взаємовідносин «великий капітал–влада» значну роль почали відігравати партійні та мас-медійні ресурси, що належали бізнес-групам. Партійна (електоральна) та мас-медійна підтримка з інструментів громадянського суспільства перетворилася на своєрідний товар, в обмін на який бізнес-групи одержували патронат влади, пільги й преференції.

Структуру бізнес-партійних корпорацій складають: «економічне тіло» у сфері видобувного, виробничого чи посередницького комплексу; мас-медійне забезпечення, що розробляє корпоративну ідеологію; політичний «дах» як інструмент політичного посередництва та захисту інтересів (партії, фракції, делегати у владі); популярний футбольний клуб [9].

Специфікою партійних структур бізнес-партійної корпорації є те, що вони є певною надбудовою над промислово-економічними групами, створюються кулуарно і згори – без опори на масову ініціативу, без ідеологічних установок. Рекрутування партійного активу відбувається переважно адміністративним шляхом – через роботу з центральними і регіональними керівниками різного рівня, які, у свою чергу, розраховують на кар'єрне зростання у випадку підсилення ваги цієї партії в політико-адміністративних розкладах. Масова партійна робота або не проводиться зовсім, або набуває характеру «карнавальної» діяльності [10].

Конгломерат бізнесменів, публічних політиків, представників владних структур (бюрократії), об'єднаних економічними, політичними і навіть родинними зв'язками, сформував структуру кланів та бізнес-

* Клан – фінансово-кримінальна група, яка об'єднується спільними економічними та політичними інтересами. Зазвичай утримує котрись із політичних партій або депутатів у різних фракціях парламенту (Див. детальн: Романюк Р. Короткий політичний словник часів Незалежності. 24.08.2016 [Електронний ресурс] / Р. Романюк. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/08/24/7118522/>)

партійних корпорацій. Кланова система передбачала наявність цілої ієрархії клієнтел і патронажних відносин, побудованих на патримоніальних суспільних звичках та інстинктах і на протектораті влади, силових та фіскальних структур [11].

Бізнес – публічні політики – бюрократія – силові структури відтворювалися на місцевому рівні у вигляді місцевих кланів, які групувалися довкола місцевих центрів влади. Усі найбільші клани чи «мезоеліти» [12] (К. Мацузато) виникали як регіональні групи інтересу/впливу і згодом поширювали свій бізнес і вплив у масштабах усієї країни. Важливу роль відігравали умови формування, функціонування і розвитку фінансово-промислових груп. Розглянемо процес формування окремих, насамперед, ключових бізнес-партійних корпорацій.

У 1990 р. у Дніпропетровську (тепер –Дніпро) була створена група «Інтерпайп», яку очолив В. Пінчук. Альянс «комсомольських активів» і грошей, зароблених на торгівлі побутовою технікою, сприяв створенню дніпропетровської групи «Приват»* (І. Коломойський, Г. Боголюбов, О. Мартинов) у 1991–1992 рр. Упродовж 1991–1995 рр. діяла Корпорація «Український Бензин», яка у 1995 р. змінила назву на «Єдині енергетичні системи України» і стала досить потужною групою під керівництвом Ю. Тимошенко. У середині 1990-х рр. В. Пінчук був пов'язаний із П. Лазаренком, як і група «Приват», яка також користувалася його підтримкою. Упродовж 1994–1999 р. у Дніпропетровській області абсолютно домінувала одна ФПГ – група П. Лазаренка (голова Дніпропетровської обласної державної адміністрації та Прем'єр-міністр України у 1996–1997 рр.), яка охоплювала усі виробничі сфери і усі базові галузі Дніпропетровщини [13]. Поєднання політичної влади та бізнесу сприяло формуванню дніпропетровського клану під протекторатом П. Лазаренка і утвердженню «боротьби без правил». Особливої конкуренції діяльність ФПГ «Інтерпайпу» і «Привату» у той час йому не становили. Проте політика П. Лазаренка негативно відбилася на позиціях дніпропетровської еліти і на взаєминах всередині неї, що призвело до розколу ділової і політичної верхівки регіону упродовж

* Назва «група «Приват»» є певною мірою журналістською метафорою, адже юридично як така вона не зареєстрована.

1998 р. та першої половини 1999 р. [13]. Розпочалося протистояння у середовищі дніпропетровської еліти, насамперед, серед олігархів – між прихильниками Президента (Л. Кучми) і прихильниками Прем'єр-міністра України (П. Лазаренка).

Донецький клан був представлений трьома групами, економічні та політичні інтереси яких не завжди збігалися, а іноді й вступали у суперечність. На початку 1990-х рр. це були «червоні директори» – найвиразнішим представником цієї групи можна вважати Ю. Звягільського. У другій половині 1990-х – на початку 2000-х рр. на перший план вийшли фінансово-промислова група «Індустріальний союз Донбасу» В. Гайдука і С. Тарути та «System Capital Management» Р. Ахметова [10].

Найбільші політичні партії, сформовані бізнес-групами

Регіональна група	Назва партії, керівник	Рік створення	Кількість членів (тис. членів)	Представництво у Верховній Раді України
Донецька група	Партія регіонів, В. Янукович	1997 р., перереєстрована у 2001 р.	560	Фракція Регіони України – 43 особи, Група «Європейський вибір» – 20 осіб
Київська група	СДПУ (о), В. Медведчук	1990 р., перереєстрована в 1996 р.	353	Фракція СДПУ(о) – 37 осіб
Дніпропетровська група	Політична партія «Трудова Україна» С.Тігіпко, А. Держак	2000 р.	20,2	Фракція «Трудова Україна» – 43 особи

Процес масового створення політичних партій бізнес-групами розпочався в 1998 р., у період підготовки до парламентських виборів. Бізнес-групи почали розглядати наявність партії у цей період як необхідний атрибут своєї діяльності. З цим періодом

пов'язують і процес приватизації політичних партій у країні. Напередодні виборів було зареєстровано 56 політичних партій, 47 із них взяли участь у виборчій кампанії. Переважна більшість з них виступила на боці влади.

Однією з найвпливовіших політичних і бізнесових груп, яка мала складну структуру, була група «Трудова Україна». Традиційно спочатку з'являлася бізнес-група, а потім під неї створювалася партія. У випадку з «Трудовою Україною» було навпаки. Спочатку з'явилася Політична партія «Трудова партія України» проросійського лівоцентристського спрямування. Програвши у 1998 р. вибори до Верховної Ради України, кілька депутатів-мажоритарників, які потрапили до парламенту, вирішили створити групу «Трудова Україна». Влітку 1998 р. «Трудову партію України» очолив народний депутат М. Сирота. Наступного року в партії відбувся розкол. М. Сирота з незначною кількістю однодумців відійшов, забравши партійний бренд. Основні фінансисти партії залишилися, при цьому зареєстрували Політичну партію «Трудова Україна» з народним депутатом І. Шаровим на чолі. У 1999 р. Політична партія «Трудова Україна» відіграла роль одного зі штабів під час виборів Л. Кучми, на який було покладено креативні функції. У листопаді 2000 р. партію очолив С. Тігіпко [14].

СДПУ(о) була структурованою політичною силою в українському політикумі. Бізнес-середовище СДПУ(о) складалося з ВІМ (Бі-Ай-Ем) (В. Медведчук), «Динамо-Київ» (Ігор і Григорій Суркіси), «Інфокс», Група В. Хмельницького. На чолі СДПУ(о) стояла так звана «чудова сімка», що мала «вигляд холдингу». До «сімки» входили: В. Медведчук, Ігор і Григорій Суркіси, Б. Губський, В. Згурський, Ю. Лях і Ю. Карпенко. Кожен з них мав свої структури та схеми, за якими працював. Середовище, яке у політиці представлене брендом «СДПУ(о)», мало у своїй основі декілька дрібніших бізнес-середовищ. Соціал-демократія при цьому для ФПГ є більш ніж умовною ідеологічною «фішкою». СДПУ(о) не шкодувала коштів на стратегічні розробки, зокрема на фонд «Україна – ХХІ століття», який розробляв стратегію розвитку України і фінансувався Б. Губським. Попри це існує чимало прикладів розриву колишніх членів СДПУ(о) з середовищем. Найбільш яскравими були демарші В. Онопенка у 1998 р., П. Порошенка у 2000 р. й О. Зінченка у 2003 р. [14].

Партійному, як і бізнес-середовищу, притаманне і рейдерство. Рейдерські захоплення партій – СДПУ(о), яку, замість В. Онопенка, очолив В. Медведчук, а ще ДемПУ, на чолі якої, замість В. Яворівського, стала Г. Антоньєва. Наслідком в обох випадках була різка зміна не лише політики, а й ідеології цих партій [15].

Ще одним явищем, більше властивим бізнесу, була оптова купівля політичних сил, а де не вдавалося оптом, то вроздріб, що породило явище, назване в народі «тушками» [16]. Тобто, всередині парламенту купують відповідних депутатів і формують з них групу, яка лобіює інтереси олігархічного бізнесу.

Поява феномену лідерських партій, а фактично бізнес-партійних корпорацій із яскраво вираженим головним менеджером, пов'язана з періодом президентства Л. Кучми, який був ініціатором кількох проєктів «президентських» партій– від НДП до блоку «За Єдину Україну» («За ЄдУ») [15]. Основна пропрезидентська сила, задіяна в пропорційній частині виборів, – блок партій «За Єдину Україну!» – повністю складалася з політичних гілок фінансово-промислових груп різних типів [10, с.15].

Партії, які забезпечували присутність груп інтересу/впливу в парламенті 1998–2002 рр., – це Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Громада» П. Лазаренка, Соціал-демократична партія України (об'єднана), яка стала політичним прикриттям київського клану, Політична партія «Трудова Україна» (саме тут були представлені мезоеліти Дніпропетровської області – Народно-демократична партія України, яка мала відігравати роль президентської сили, Партія відродження регіонів України, яка представляла групи інтересу/впливу Донбасу. Партія Зелених України, яка непрогнозовано пройшла у парламент, стала інвестицією у політику харківського клану. У Верховній Раді України 1998–2002 рр. щонайменше 127 депутатів (28%) представляли інтереси великого бізнесу [11]. За різними підрахунками, станом на 2002 р. функціонувало 12–18 фінансово-політичних кланів* (ФПК).

* Кожен із кланів – це політико-економічне угруповання, де економічні ресурси використовуються для розширення політичної влади, а остання, у свою чергу, – для подальшого посилення економічної могутності (Див. дет.: Коржов Г. Олігархічна природа сучасного політичного режиму в Україні / Г. Коржов // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2008. – Вип. 3. – С. 103–117).

Політичний цикл діяльності бізнес-партійних корпорацій в Україні тісно пов'язаний з періодом між виборами [17]. Завдяки політичним партіям забезпечується представництво інтересів та лобювання великого бізнесу у владі. Представники великого капіталу – бізнесмени охоче спонсорували партії в обмін за місце в прохідній частині списку. Утвердилася системна корупція партій як внутрішньопартійна (продаж місць у прохідній частині списків та призначень у виконавчу владу), міжпартійна (торг між партіями у владі), так і суспільна корупцію (підкуп виборців на виборах) [17]. У різні роки народними обранцями ставали мільярдери і мультимільйонери Р. Ахметов*, К. Жеваго, В. Пінчук, А. Веревський, Ю. Звягільський (депутат усіх восьми скликань), Т. Васадзе та багато інших.

Починаючи, фактично, з виборів 2002 р., утверджується впливова бізнес-партійна корпорація – **ПАРТІЯ РЕГІОНІВ****, яку назвали **«класичною мафією з відповідною структурою, ієрархією, ритуалами, апаратом примусу»** [18], або «мафіозним кланом» [19]. ПАРТІЯ РЕГІОНІВ за час президентства В. Януковича перетворилася на другу за чисельністю політичну силу Європи. За масовістю і структурою ПАРТІЯ РЕГІОНІВ нагадувала КПРС, з тією лише різницею, що в останньої була своя ідеологія. У ПАРТІЇ РЕГІОНІВ

* Р. Ахметов володіє найбільшою фінансово-промисловою групою України та спеціалізується на металургійній та енергетичній промисловості. З його іменем пов'язували ПАРТІЮ РЕГІОНІВ. За останні два роки втратив політичний вплив, оскільки перероджені в Політичну партію «Опозиційний блок» «регіонали» втратили монополію у владі. (Див. дет.: Топ-100 багатих українців: Ахметов у лідерах, Порошенко у другій двадцятці. 17.04.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/top-100-naybagatshih-lyudey-ukrayini-421935.html>)

** Партія регіонального відродження України була створена у 1997 р. В. Рибакком. У липні 2000 р. голови п'яти політичних партій – Партії регіонального відродження України, Партії солідарності України, Партії Праці, Всеукраїнської партії пенсіонерів і Партії «За красиву Україну» оголосили про досягнення принципової згоди щодо об'єднання названих партій в єдину політичну силу, мотивуючи таке рішення тим, що роздробленість і фрагментарність створених у великій кількості вітчизняних політичних партій зумовили їх надзвичайно низький вплив на реальну ситуацію у державі. Крім В. Рибакка, співголовами партії стали ще й народні депутати України і бізнесмени П. Порошенко, В. Ландик, Л. Черновецький, Ю. Звягільський. З березня 2001 р. назва партії – ПАРТІЯ РЕГІОНІВ.

був «клан, побудований на загальних бізнес-інтересах, і мільярди» [20]. Територіально партія асоціювалася з Донбаським регіоном, особливістю якого було те, що «якщо бізнес у кожній фінансово-промислової групи свій, то у політиці донеччани звикли триматися разом». З обранням у 2010 р. В. Януковича Президентом України ключові посади у всіх гілках влади посіли не просто члени ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, а вихідці з Донецької області. Зокрема, у Кабінеті Міністрів України майже половина членів (8 із 17) або народилися в Донецькій області, або пов'язані з нею своїм кар'єрним зростанням. З 27 регіональних органів Генпрокуратури 12 очолювали вихідці з Донецької області – або за місцем народження, або за професійною ознакою. 25% керівників центральних органів виконавчої влади (крім міністерств) були представниками донецьких еліт [21].

У 2012 р. кількість партії досягла рекордної для країни позначки – 1,4 млн осіб [22]. ПАРТІЯ РЕГІОНІВ перетворилася на наймасовіший український політичний продукт. Кожен 32-й громадянин України був членом ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Наприклад, у місті Єнакієвому – у партії офіційно перебувало 15 тисяч членів, тобто кожен шостий мешканець [22]. До партії входили і найбагатший українець-мільярдер Р. Ахметов, і безліч мультимільйонерів. У фракції регіоналів у Верховній Раді України було 18 мультимільйонерів [23].

Будучи лідером **ПАРТІЇ РЕГІОНІВ**, В. Янукович став Главою держави і партійним Президентом. Партія контролювала майже всі гілки влади. У часи президентства В. Януковича влада формувалася за принципом належності до донецької регіональної «еліти» та ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Особливістю посилення В. Януковича як абсолютного правителя (а не «представника кланів») було розростання впливу його «Сім'ї»* (родичів і вузького кола їх друзів), яку називали повноцінним олігархічним кланом. Зокрема, Президент розширював свій безпосередній вплив на кадрову політику, в різних сферах політичного і економічного життя для зменшення впливу

* «Сім'я» розглядається як політико-економічний феномен. «Сім'я» Януковича – найближче політичне та бізнесове оточення экс-президента України Віктора Януковича і його сина Олександра. Цю структуру у ЗМІ, а також політологи називають олігархічним кланом.

конкуруючих бізнес-політичних груп – Р. Ахметова – Б. Колеснікова, Д. Фірташа – В. Бойка – С. Львовичкіна [24] і розширення впливу «Сім'ї».

На початку 2012 р. було навіть скликано «саміт в олігархічних колах», який обговорив питання про те, як забезпечити свій стан і свободу в умовах формування диктатури однієї «Сім'ї». Серед питань, які обговорювалися: як не бути винесеними на вилах внаслідок політики, яку проводить влада?; як змінити якість роботи влади?; як запустити реформи?; що робити з дедалі більшим активом «Сім'ї» на бізнес-полі?; як вирішити питання зниження рейтингу влади?; як змінити ситуацію з Тимошенко; що сприяє падінню рейтингу? [25]. Причинами «саміт» називав тривогу олігархів щодо таких тенденцій: конфіденти В. та О. Януковичів узяли під контроль МВС, Податкову службу та Службу спецв'язку, де людину Р. Ахметова замінила людина Януковича-середнього. Ю. Іванющенко потрапив під секвестр Банкової. Група Д. Фірташа «здувається». А. Ключов роздратував В. Путіна і В. Януковича під час газових переговорів. Б. Колесніков може відчувати обділеність у контексті владних повноважень. В центрі павутини знаходився глава Національного банку С. Арбузов – столичний адміністратор усіх схем, довірена особа «Сім'ї» [25].

Парламентська виборча кампанія 2012 р. продемонструвала злиття «бандитських формувань, місцевих мафій з правоохоронними органами і партією влади»[26]. Після 40-го номера в списку ПАРТІЇ РЕГІОНІВ кількість людей Р. Ахметова перевищила всі розумні межі. Фактично кожен другий фігурант списку до 100-ї позиції так чи інакше пов'язаний з його бізнесом. Крім того, з 225 мажоритарних виборчих округів – у 113 перемогли представники ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Із 24 голів обласних державних адміністрацій до призначення членами ПАРТІЇ РЕГІОНІВ був 21, інші вступили після призначення. Домінування «партії влади» було на усіх рівнях.

До складу коаліції, яка підтримала постреволуційний уряд, входили 62 колишні члени фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. З 37 членів групи «Економічний розвиток», очолюваної В. Хомутином, 33 – колишні члени фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. «Суверенна європейська Україна» І. Єремєєва нараховувала 23 «регіонали» з 34 членів групи. А з-серед 15 позафракційних за вказівкою М. Чечетова голосували 9 депутатів [27].

Після Революції Гідності ПАРТІЯ РЕГІОНІВ як єдина і цілісна бізнес-партійна корпорація перестала існувати, переформатувавшись у інші партії і групи впливу. Структура власності бізнес-груп не змінилася. Основні власники фінансових активів Р. Ахметов, І. Коломойський та В. Пінчук і далі контролюють найбільші виробничі ресурси в різних сферах господарства [28]. Крім того, 75% медіа належить політикам та олігархам. За результати соціологічного дослідження 26% українців хочуть відібрати власність у олігархів, 90% українців вважають, що олігархи і далі залишаються впливовою політичною та економічною силою в країні.

Партія «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ» – партія чинного Президента України також побудована за принципом бізнес-партійної корпорації, куди входять його ділові партнери та підлегли. У політичній структурі П. Порошенка, яка будується за вождистським принципом, відсутні будь-які механізми внутрішнього стримування та політичної конкуренції [29]. Принагідно пригадаймо, що «під крилом президентської сили зібралися представники усіх груп впливу, які тільки є в Україні» [30]. Ключові для держави рішення погоджує і приймає «стратегічна сімка» (П. Порошенко, А. Яценюк, Ю. Луценко,

* Спадкоємицею ПАРТІЇ РЕГІОНІВ можна вважати Політичну партію «Опозиційний блок», яка має два головні бенефіціари – власник СКМ Р. Ахметов і власник Group DF Д. Фірташ. Але участі в партійних справах вони фактично не беруть. Замість них цим займаються, з одного боку, народні депутати України від Політичної партії «Опозиційний блок» Б. Колесніков і В. Новинський, з іншого – їх колеги по Верховній Раді України С. Львовчкін і Ю. Бойко. (Див. детальн.: Як Львовчкін і Колесніков поділили області на місцевих виборах. 25.10.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://4vlada.net/politika/yak-lovochk-n-kolesn-kov-pod-lili-oblast-na-m-stsevikh-viborakh>)

* Дослідження «Думки і погляди населення України: грудень 2014» проводилося на замовлення DT.ua Київським міжнародним інститутом соціології 4–19 грудня 2014 р. Під час дослідження було проведено 3035 інтерв'ю з дорослими мешканцями України, які проживають у 179 населених пунктах України. Статистична похибка вибірки не перевищує 1,8%. У Луганській та Донецькій областях опитування проводилося лише на території, яка контролюється українською владою. (Див. дет.: Серед українців найбільше мріють забрати власність у олігархів закарпатці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattia.net.ua/News/134198-Sered-ukraintsiv-naibilshe-mriut-zabraty-vlasnist-u-oliharkhiv-zakarpattsi>)

Б. Ложкін, В. Гройсман, О. Турчинов, А. Аваков) [31]. Таким чином, модель «партії влади» утвердилася як президентсько-партійна модель [32].

Результати е-декларування** 2016 р. підтвердили ще раз – бізнес і політика виступають єдиним блоком. Четвірка найбагатших політиків і чиновників, які представляють «партію влади», має такий вигляд: 1-ше місце – Президент України П. Порошенко. На рахунках в «Міжнародному інвестиційному банку» у Президента 26,32 млн дол., 14,37 тис. євро і 540,47 тис. грн. У його дружини Марини – 71,14 тис. грн і 8,9 тис. євро. 2-ге і 3-тє місце – народні депутати від «Блоку Петра Порошенка»: брати Богдан і Ярослав Дубневичі, які на двох зберігають майже 20 млн дол. готівкою. Четверте місце посів народний депутат України, заступник голови фракції «Блок Петра Порошенка» О. Третьяков. Варто зазначити, що він у 2015 р. понад 2 млн грн пожертвував партії [33]. Саме представники від БПП задекларували досить незвичайні речі. Так, народний депутат від БПП А. Матвієнко як нерухоме майно вказав будівлю храму Успенської Пресвятої Богородиці у Вінницькій області площею майже 41 кв. м. [34]. Отже, усі зазначені декларанти були представниками чинної правлячої партії, тобто «партії влади». Принагідно зазначу, що мільйонер Є. Черняк після публікації декларацій українських чиновників написав, що багато учасників списку Forbes відчули себе бідняками[35].

** Згідно з оприлюдненими е-деклараціями на руках у 0,2% українського населення, до яких належать чиновники, або 0,6% (якщо вважати, що середній розмір чиновницької сім'ї 3 людини) знаходиться близько 10 млрд доларів – «це 1/9 частина українського ВВП. Тобто якби вся країна працювала цілий рік, а потім віддала б усе, що виробляла і випускала 1,5 місяця на поповнення заощаджень чиновників; 2 (!) річних бюджетів на оборону країни; більше ніж половина всієї фінансової програми співпраці з МВФ; в 3 рази більше всіх кредитних гарантій, які Україна отримала від Міністерства фінансів США; в 15 разів більше, ніж та макрофінансова допомога, на яку розраховує зараз Україна від ЄС до кінця 2016 року». (Див. дет.: Устенко О. Е-декларації. Про 10 мільярдів доларів і цікаву арифметику [Електронний ресурс] / О. Устенко. – Режим доступу: [http://glavcom.ua/columns/olegustenko/e-deklaraciji-pro-10-milyardiv-dolariv-i-cikavu-arefmetiku-380446.html](http://glavcom.ua/columns/olegustenko/e-deklaraciji-pro-10-milyardiv-dolariv-i-cikavu-arifmetiku)

Більше того, результати е-декларації вплинули на рейтинг політичних партій. Згідно з дослідженнями соціологічної групи «Рейтинг» на питання, за яку політичну партію із запропонованих 21 готовий проголосувати респондент, ВО «Батьківщина» підтримали б 9% опитаних, ПАРТІЮ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ» – 8%, Політичну партію «Опозиційний блок» і Радикальну Партію Олега Ляшка – по 6%. За Політичну партію «Об'єднання «САМОПОМІЧ» готові віддати свої голоси 5%, Політичну партію «Громадянська позиція» – 4%, за партії «За Життя»* і ВО «Свобода» – по 3%. Інші політичні сили мають рейтинг від 1 до 2% [36].

Відомий економіст А. Аслунд побачив у декларуванні багатства українськими чиновниками значне досягнення та навіть перевагу над Росією. Але у своїй статті зазначив: «**Один очевидний висновок** (з е-декларованих багатств – Т. Б.) полягає у тому, що монументальне беззаконня в українському суспільстві було до, і лишилось після Революції Гідності. Честь та сором в українській політиці досі не з'явилися» [37].

Отже, причинами появи в Україні бізнес-партійних корпорацій можна вважати: 1) формування квазі-партійної політичної системи упродовж 1991–1996 рр.; 2) умовна «незалежність» державного апарату від політичних партій та інших форм легітимного представництва колективних інтересів, закріплених у Конституції України 1996 р.; 3) становлення системи судочинства та арбітражу, що обслуговувала інтереси промислово-економічних груп упродовж 1990-х р.; 4) фактична непричетність політичних партій до формування уряду [10, с.16].

Можна також виокремити певні етапи у становленні бізнес-партійних корпорацій в Україні: 1) *створення партійних «надбудов» над промислово-економічними групами* (Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Громада» (П. Лазаренко), Соціал-демократична партія України (об'єднана) («київська сімка»), Політична партія «Трудова Україна» (С. Тігіпко), Аграрна партія України, Партія регіонального відродження (ПАРТІЯ

* Ідеться про: Політична партія «Всеукраїнське об'єднання «Центр», зареєстрована 09.12.1999, реєстраційний номер 1276.

РЕГІОНІВ) у зв'язку із запровадженням змішаної виборчої системи (1998 р.); 2) *партійне структурування промислово-економічних груп як умова політичного виживання* (перехід до пропорційної системи виборів до парламенту та запровадження парламентсько-президентської моделі, де уряд формувався парламентом, сприяв «партизації» промислово-економічних груп); 3) *спроба системної модернізації ролі бізнес-партійних корпорацій у політико-економічному житті України* (в умовах переходу до парламентсько-президентської моделі); 4) *домінування «партії влади» як представниці найбільшої бізнес-партійної корпорації* (утвердження президентської моделі правління, зрощення політичної та економічної сфер в умовах сімейно-кланової моделі правління; 5) *утвердження клієнтелізму у формі «лояльності-фаворитизму»* (як у формуванні нової бізнес-партійної корпорації, так і у призначенні на державні посади).

Підсумовуючи, зазначимо, що в Україні сформувалася своєрідна політико-економічна єдність олігархічних кланів та партійних лідерів, а бізнес-імперії мають значний вплив на стан економіки та політичне реноме керівництва держави. Олігархічні клани вмонтовані у влади і складаються не лише з фінансово-господарських корпорацій, а й з політичних підрозділів зі своєю інфраструктурою – функціонерами, політологами, політичними технологами, ЗМІ, утворюючи бізнес-партійні корпорації.

Висунення на передній план неформальних політичних інститутів і посилення свавілля влади сприяло створенню система владних відносин, яка складалася в Україні упродовж понад 25 років незалежності, забезпечуючи через державну бюрократію і силові структурах центру та регіонів економічні та політичні інтереси кількох фінансово-промислових груп. Фінансово-економічні групи спільно зі створеними ними бізнес-партійними корпораціями і далі залишаються головними, хоча й неформальними гравцями в політиці України, оскільки неможливим є відмежування бізнесу від влади в умовах «гібридного режиму», коли бізнес зливається з владою і держава підпадає під владу кланів. Політичні партії в Україні виступають інструментом досягнення економіко-фінансових потреб олігархів, які їх контролюють. У суспільній свідомості партії асоціюються з фінансово-промисловими групами.

У політичній практиці політичні партії або ототожнюють з іменами олігархів, або ж називають політичними «проектами» того чи іншого олігарха. Такі партії перетворюються у бізнес-партійні корпорації, де бізнесова складова витісняє політичну та ідеологічну. Майже кожен окремий олігарх має підтримку потужної, структурованої групи – бізнес-партійної корпорації, яка має свій центр прийняття рішень і канали зв'язку з владою й іншими структурами.

1. Michels R. Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy / R. Michels. – Kitchener, 2001. – P. 241.

2. Костюк Б. Порядок з державою партії тихцем фінансуватимуть олігархи – політолог [Електронний ресурс] / Б.Костюк.20.07.2016. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27869393.html>

3. Salisbery R. H. Exchange Theory of Interest Groups / R. H. Salisbery // Midwest Journal of Political Science, 1969. – vol. 13. – № 1. – P. 1.

4. Данилишин: Рівень олігархізації української економіки перевищує 70% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/danilishin_riven_oligarhizatsiyi_ukrayinskoyi_ekonomiki_perevischue_70.html

5. Погляд опозиції на олігархічну економіку // Тиждень. – 2013. – 24 січня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/70573>

6. Трофімова Н. Штурм 3-відсоткового бар'єра – думки експертів [Електронний ресурс] / Н. Трофімова, О. Яхно. – Режим доступу: <http://enews.com.ua/print/87711.html>

7. В Україні за рідкісним винятком немає політичних партій – Карасьов. 25.08.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1592840>

8. Зілгалов В. Абетка демократії: Ліві, праві, ліберали – партії чи клани? [Електронний ресурс] / В. Зілгалов 27.01.2004. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/912036.html>

9. Выдрин Д. «Перемены, мой друг, перемены...» / Д. Выдрин // Зеркало недели. – 2004. – 20 марта.

10. Лісничук О. В. Чи є політико-економічні групи перешкодою для політичного розвитку України? / О. Лісничук, О.Сушко. – К.: Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні, Білорусі та Молдові, 2005. – С.15.

11. Касьянов Г. Система владних відносин у сучасній Україні: групи інтересу, клани та олігархія [Електронний ресурс] / Г.Касьянов. – Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2009/1/12.pdf>

12. Matsuzato K. All Kuchma's Men: The Reshuffling of Ukrainian Governors and the Presidential Election of 1999 / K. Matsuzato // Post-Soviet Geography and Economics. – 2001. – Vol. 42. – №6. – P. 421.

13. «Харківських», «донецьких» і «дніпропетровських» помирять тільки президентські вибори? 28.07.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2003/07/28/2994814/>

14. Бондаренко К. Хто й чим володіє в Україні [Електронний ресурс] / К. Бондаренко. 17.07.2003. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2003/07/17/2994698/>

15. Бахтеев Б. Українська багатопартійність: вожді з гарніром [Електронний ресурс] / Б. Бахтеев. 22.10.2014. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/121803>

16. Малко Р. Реінкарнація зла. У чому «секрет успіху» Партії регіонів і чи можливе її повернення до влади [Електронний ресурс] / Р. Малко. 20.08.2016. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/171565>

17. Дацюк С. Партії: минуле без майбутнього. Тимчасова влада з непевною перспективою [Електронний ресурс] / С. Дацюк. 26.06.2008. – Режим доступу: <http://www.gardarica.net/pulications/107-new-pubs/246-2013-07-26-15-55-25>

18. Макаров Ю. Партія веде [Електронний ресурс] / Ю. Макаров. 17.08.2016. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Columns/50/171549>

19. Степан Хмара: Партія регіонів – мафіозний клан, з яким не можна об'єднуватися. 26.09.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/66810-stepan-hmara-partiya-regioniv-mafiozniy-klan-z-yakim-ne-mojna-obednuvatisya.html>

20. Політолог вважає, що Партія регіонів перетворюється на аналог КПРС. 07.03.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/politika/politolog-vvazhaye-scho-partiya-regioniv-peretvoryuyetsya-na-analog-kprs-284990.html>

21. Дуда А. Родоплемінний звичай: кадрова політика влади нагадує стосунки у первісних суспільствах [Електронний ресурс] / А. Дуда 28.11.2011. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/35558>

22. Кореспондент: Партія регіонів, що росте, мов на дріжджах, стала аналогом КПРС. 07.03.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/1517604-korrespondent-partiya-regioniv-shcho-roste-mov-na-drizhdzhah-stala-analogom-kprs>

23. Кореспондент: Українська КПРС. За часів президентства Януковича ПР перетворилася на аналог радянської партії. 11.03.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/journal/1517858-korrespondent-ukrayinska-kprs-za-chasiv-prezidentstva-yanukovicha-pr-peretvorilasya-na-analog-radyansk>

24. Матола В. Янукович приводить у владу нове покоління «донецьких» [Електронний ресурс] / В. Матола 08.11.2011. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/34856>

25. Ахметов передав Януковичу привіт зі сходу недоволених олігархів. 22.01.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nashigroshi.org/2012/01/22/ahmetov-peredav-yanukovychu-pryvrit-zi-shodky-nevdovolenyh-oliharhiv/>

26. Произошло слияние местных мафий с правоохранительными органами и партией власти, – Небоженко о новшествах нынешних выборов. 13.10.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/220323/proizoshlo_sliyanie_mestnyh_mafiyi_s_pравоохранительными_organami_i_partieyi_vlasti_nebojenko_o_novshestvah

27. Найем М. Пастка для Петра Порошенка [Електронний ресурс] / М. Найем. 28.05.2014. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2014/05/28/7027092/view_print/

28. Політична карта Дніпропетровської області. Інформація станом на 10 березня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oporadp.org/politichna-karta-dnpropetrovsko-oblast2.html>

29. Лещенко С. Порошенко і порожнеча [Електронний ресурс] / С. Лещенко. 16.05.2014. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/05/16/7025568/>

30. Романюк Р. Організовані Партиїні Групи. Хто насправді керує БПП [Електронний ресурс] / Р. Романюк. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/10/19/7124153/>

31. Гройсман рассказал о месте Яценюка после отставки. 23.04.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylyu.net/news/exclusive/groysman-rasskazal-o-meste-yatsenyuka-posle-otstavki.html>

32. Карасьов В. Від «партії влади» до партійності влади, або Адмінресурс у ролі «партбудівничого» [Електронний ресурс] / В. Карасьов. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/vid-partiyi-vladi-do-partiynosti-vladi>

33. «Одкровення» е-деклараций: ТОП-5 найбагатших політиків і чиновників в Україні. 31.10.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/politics/power/otkroveniya-e-deklaraciy-top-5-samyh-bogatyh-politikov-i-chinovnikov-v-ukraine-765469.html>

34. Декларатії влади: у депутатів кілограми готівки, стародавні книги і свої церкви (інфографіка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/ukraine/deklaracii-vlasti-u-deputatov-kilogrammy-nalichki-drevnie-knigi-i-svoi-cerkvi-765206.html>

35. Мільйонер зі списку Forbes: після публікації декларацій відчув себе «лохом» 30.10.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/ukraine/millioner-iz-spiska-forbes-posle-publikacii-deklaraciy-pochuvstvoval-sebya-lohom--765167.html>

36. Больовий шок е-декларацій та імунітет від епідемії цинізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.lutsk.ua/ukr/news/103120/>

37. Що побачили в е-декларації Порошенка західні політологи та експерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ar25.org/article/shcho-pobachyly-v-e-deklaraciyi-poroshenka-zahidni-politology-ta-eksperty.html>